

Het bisschopsambt en de oecumene

1. Vandaag op dit symposium is mij gevraagd om kort met u na te denken over het bisschopsambt en de oecumene. 'Kort' wil zeggen: maximaal tien minuten. Het ambt van bisschop is een onderwerp dat veel meer tijd zou kunnen vragen.

Het oecumenisch kader van dit symposium brengt een nadere focus, maar ook in het kader van de oecumene zou je een lange voordracht kunnen houden over het bisschopsambt. Immers, mede in het licht van het BEM rapport (Baptism, Eucharist and Ministry) van de Wereldraad van kerken uit 1982 is er -ook in ons land in het kader van de oecumene- veel nagedacht, geschreven en gesproken over het ambt en de werking van het episcopaat¹.

2. in mijn bijdrage wil ik vooral aansluiten bij het verslag van de internationale dialoogcommissie van Rooms-katholieken en Oud-katholieken. De eerste reeks dialoog-bijeenkomsten was van 2004 tot in 2009 (twee keer per jaar). De tweede reeks van 2012 tot in 2016 (twee keer per jaar).

Het verslag van de eerste reeks bijeenkomsten van de internationale dialoogcommissie, werd gepubliceerd in 2009 en is getiteld 'Kerk en kerkelijke gemeenschap'². In dit verslag wordt aangaande het sacrament van de wijding (*ordo*) gesteld dat het wijdingssacrament zijn oorsprong en basis heeft in de roeping en de zending van de apostelen door de verrezen Heer. Het is de Heer die voor de vervulling van de opdracht aan de apostelen de Heilige Geest heeft meegedeeld. Door het sacrament van de wijding wordt de zending van de apostelen in de Kerk voortgezet.

Het verslag van deze Internationale Rooms-katholieke - Oud-katholieke Dialoogcommissie (IRAD) vervolgt met te zeggen dat het drievoudig ambt (episcopaat, presbyteraat en diaconaat) waarin de apostolische dienst wordt overgedragen gebeurt door handoplegging en gebed en geldig wordt toegediend door bisschoppen die in de apostolische successie van de Kerk staan.

Zo zijn bisschoppen niet alleen degenen die het wijdingssacrament ontvangen, maar in de Kerk zijn zij tevens de bedienaars van het sacrament van de wijding.

Een bisschop is als eerste herder in zijn diocees verbonden met zijn medewerkers in het gewijde ambt en verbonden met alle gelovigen die getekend zijn met het sacrament van het doopsel. Het gegeven dat er in een diocees één bisschop is, betekent dus niet dat een bisschop in zijn ambt alleen staat en als zodanig louter op zichzelf.

Bovendien, een geldig gewijde bisschop, zo stelt het verslag van de IRAD, is geroepen om deel te zijn van het college van bisschoppen. De apostelen van het eerste uur vormden immers een college.

In dit besef staat een bisdom als lokale kerk niet op zichzelf maar is ten diepste gericht op de verbondenheid met de regionale en universele Kerk.

Waar het gaat om het begrip 'universele Kerk' onderkent het verslag van de IRAD een onderscheid tussen de RKK en de OKK, namelijk dat men in de Rooms-katholieke theologie stelt dat de universele Kerk bestaat in de zichtbare Kerk met de paus als haar opperherder en hoofd van het college van

¹ T. van Eijk, *Teken van aanwezigheid. Een katholieke ecclesiology in oecumenisch perspectief* (Meinema Zoetermeer 2000); M. Gosker, *Het ambt in de oecumenische discussie* (Eburon Delft 2000); zie ook: J. Kronenberg, *Episcopus Oecumenicus. Bouwstenen voor een theologie van het bisschopsambt in een verenigde reformatorische kerk* (Meinema Zoetermeer 2003)

² Bericht der Internationale Römisch-Katholisch - Altkatholischen Dialogkommission (IRAD), *Kirche und Kirchengemeinschaft* (Bonifatius/Lembeck 2009). Nederlandse vertaling: Verslag van de internationale Rooms-katholieke/ Oud-katholieke dialoogcommissie, *Kerk en kerkelijke gemeenschap*, in: SRKK, *Kerkelijke Documentatie* 37 (2009) 241-298

bisschoppen, en dat de deelkerken (de lokale Kerken met hun bisschoppen) gevormd zijn naar haar beeld en dat de ene en enige katholieke Kerk bestaat in en door deze Kerken³. Het verslag van de IRAD stelt dat deze invalshoek de Oud-katholieke traditie vreemd is en het begrip universele Kerk eerder betrekking heeft op de werkelijkheid van de gemeenschap met God die alle generaties gedoopten uit verleden en toekomst (en de rechtvaardigen die het evangelie niet kennen) omvat. In mijn woorden gezegd: de universele Kerk als de Kerk van alle tijden en plaatsen⁴.

3. Het verslag van de dialoogcommissie uit 2009 benadrukt dat bisschoppen 'als eersten verantwoordelijk zijn voor de eenheid van de Kerken en hun blijven in de waarheid'.

Persoonlijk

Het is de persoonlijke verantwoordelijkheid van de bisschop, die in de lokale Kerk de persoon van Christus vertegenwoordigt, om toe te zien op de werking van de verschillende charisma's in de Kerk. De taak van de episkopé is een dienstwerk tot opbouw van de Kerk. In de woorden van de IRAD, is de bisschop als eerste verantwoordelijk voor de basisactiviteiten van de Kerk: de verkondiging, de liturgie en de diaconie.

Ik citeer: 'De martyria, de leitourgia en de diakonia van de bisschoppelijke lokale Kerk worden in de eerste plaats beleefd in de parochiegemeenschappen. Daar gaan de presbyters (priesters) voor in de eucharistie, in naam van de bisschop, en daar vervullen diakens en andere gedoopten die daartoe de opdracht hebben gekregen, hun dienst aan het evangelie van God' (IRAD I, art. 15)

Deze persoonlijke verantwoordelijkheid van de bisschop als eigen herder van de lokale Kerk krijgt in kracht van de Geest gestalte door zijn voorbeeld, zijn goede raad en aansporingen⁵, gedragen ook door zijn persoonlijk (en als zodanig ook onderkende en beleefde) verlangen naar de eenheid van en met de Heer, en naar de waarheid die in Christus is.

Collegiaal

Op het bovenlokale niveau vertegenwoordigen de bisschoppen hun lokale Kerken en leggen zij zich in gezamenlijkheid toe op collegiale samenwerking, dat wil zeggen op het samen optrekken als college van bisschoppen in een geest van gezamenlijke verantwoordelijkheid, ten dienste van de eenheid en de waarheid.

Gemeenschappelijk

Het dienstwerk van de episkopé dat in de Katholieke Kerk wordt uitgeoefend door de orde van de bisschoppen, is naast een persoonlijke en collegiale verantwoordelijkheid tevens een dienstwerk dat gemeenschappelijk wordt uitgeoefend. Enerzijds heeft de aanduiding gemeenschappelijk betrekking op het bovenlokale niveau wanneer bisschoppen samen met hun lokale Kerken gemeenschappelijk onderweg zijn, anderzijds krijgt de gemeenschappelijkheid van de episkopé in de lokale Kerk zelf gestalte waar de bisschop samen met de verschillende geledingen en charisma's optrekt als lokale Kerk ter wille van de eenheid en de waarheid.

Graag wil ik benadrukken dat de verschillende gremia van de lokale en bovenlokale Kerk die voorhanden zijn in het kader van synodaliteit, niet bedoeld zijn als instanties waar de bisschop zijn persoonlijke en collegiale verantwoordelijkheid uitbesteedt maar om tot samenwerking te komen

³ Het verslag van de IRAD verwijst in artikel 19 onder meer naar Vaticanum II, naar de dogmatische constitutie over de Kerk, getiteld *Lumen Gentium* 22 en 23

⁴ Zie ook IRAD II, artt 13 etc

⁵ Cf *Lumen Gentium* 27

waar het gaat om de opbouw en de voortgang van de Kerk, waarin alle leden van het lichaam van Christus betrokken zijn en aldus hun specifieke aandeel hebben in de zending van de Kerk.

4. In deze korte bijdrage aan het symposium van vandaag heb ik tot nu toe gebruik gemaakt van de teksten van de recente internationale oecumenische dialogen tussen Rooms-katholieken en Oud-katholieken. Dat is niet vreemd want deze dialoog betreft het open en geduldige gesprek tussen de RKK en de OKK ter wille van de eenheid en de waarheid in geloven. In deze dialoog heeft het spreken over het ambt van de bisschop een prominente plaats.

Natuurlijk had ik ook kunnen ingaan op het recente rapport van de Wereldraad van kerken: 'The Church: Towards a Common Vision' (2013), zoals in de afgelopen tijd in de Nederlandse raad van kerken besproken en waarin de dienst van de episkopé naar voren komt.

5. Tot slot. Ik ben ervan overtuigd dat het ambt van bisschop vruchtbaar is voor de voortgang van de oecumene, juist in de mate waarin een bisschop in kracht van het wijdingssacrament zijn taak aanvaardt als een dienst, die hij -door gebed en in woord en daad- persoonlijk vervult, in samenwerking met andere bisschoppen als college en in gemeenschappelijkheid met alle geledingen van de Kerk, waarin hij in Christus' naam de ijver voor de eenheid en de waarheid weet voor te leven en over te dragen.

Ik bid dat uiteindelijk in de zichtbare eenheid van ons als christenen een plaats zal zijn voor het Petrusambt, als een dienst aan de eenheid in Christus.

+ Johannes van den Hende